

ТАРАС ШЕВЧЕНКО: ПОСТАТЬ, ЩО ПЕРЕРОСЛА ЕПОХУ

9 березня 2026 року виповнилося **212 років** від дня народження видатного українського поета та художника Тараса Григоровича Шевченка (1814–1861). Також у 2026 році Україна відзначатиме **65-річчя заснування Національної премії імені Тараса Шевченка** — найвищої державної нагороди за вагомий внесок у розвиток культури.

Постать Тараса Григоровича Шевченка в українському пантеоні посідає місце, яке неможливо виміряти лише літературними критеріями. Це рідкісний в історії приклад того, як одна людина здатна стати фундаментом ідентичності цілого народу, трансформувавши розпорошені історичні спогади та пригноблену мову в потужну національну ідею. Життєвий шлях Шевченка вражає своєю парадоксальністю, адже він зумів подолати дистанцію від безправного кріпака до вільного художника й інтелектуала, чие слово стало небезпечнішим за будь-яку зброю.

Поява Шевченка в середині ХІХ століття стала переломним моментом. Вихід «Кобзаря» не просто розширив межі письменства, а фактично дав українцям право бути господарями власної історії. Поет не лише описував страждання — він наділив народ силою, звернувшись до нього як до нації, що має право на гнів, гідність і свободу. Навіть десятиліття заслання та заборон не змогли зламати цей внутрішній стрижень, який перетворив його на живий символ опору тиранії.

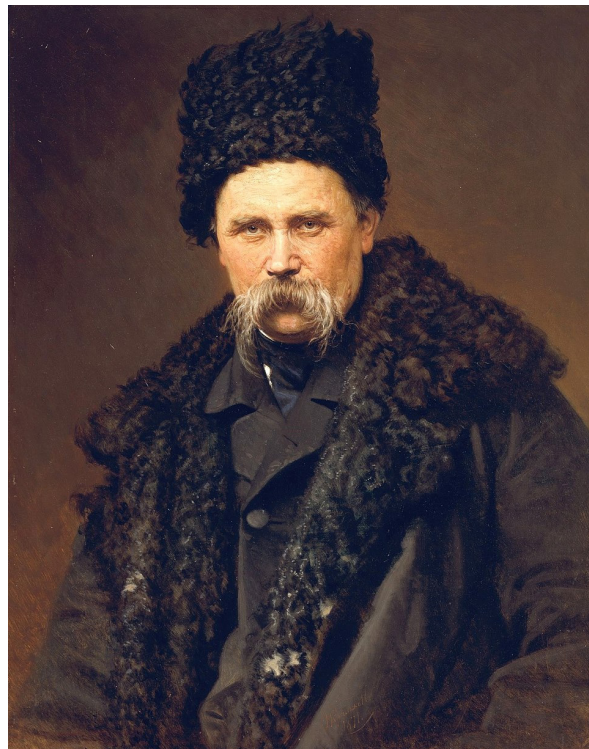
Особливої гостроти постать Шевченка набула в контексті сучасної повномасштабної війни, коли його слово перейшло з академічних аудиторій безпосередньо в окопи та на шеврони українських захисників. У моменті найвищого екзистенційного напруження нація інстинктивно звернулася до того, хто першим і найгучніше артикулював загрозу з боку імперії.

Сьогодні ми спостерігаємо дивовижну трансформацію образу поета: з традиційного дідуса у смушевій шапці він постає як сучасний воїн, чий погляд із численних муралів та плакатів додає впевненості у боротьбі. Його «Борітеся — поборете!» стало не просто цитатою з підручника, а стратегічним гаслом українського спротиву, яке об'єднує мільйони людей навколо ідеї остаточної перемоги над багатовіковим ворогом.

Ця актуальність зумовлена тим, що Шевченко ще у ХІХ столітті розкрив справжню природу російського імперіалізму. Він дав українцям не лише мову для висловлення болю, а й етичний фундамент для праведного гніву. Саме тому в деокупованих містах і селах першим кроком до відновлення життя стає повернення пам'ятників Кобзареві на їхні законні місця. У цій війні за право на існування Шевченко постає духовним щитом, що нагадує: наша ідентичність непохитна, а воля до свободи сильніша за будь-яку армію світу.

Сьогодні, через понад два століття, творчість Кобзаря залишається дивовижно сучасною. Його

тексти резонують із кожним новим викликом, стаючи джерелом сили в моменти боротьби. Ми сприймаємо Шевченка не як далекого класика з підручника, а як сучасника, чий пророцтва та заклики до єдності звучать нині так само актуально, як і в часи їхнього написання.

Шевченкова поема «Кавказ» у контексті сучасної війни постає як один із перших у світовій літературі маніфестів антиколоніалізму. Поет із неймовірною точністю описав цинізм імперської машини, яка несе лише руїни та рабство. Центральним образом твору є Прометей, чию печінку щодня клює орел, але не може виклювати дух. Ця метафора стала живою реальністю для кожного українця: ворог може нищити інфраструктуру, але він безсилий перед внутрішньою свободою.

Не менш важливим для осмислення нашого стану є послання «І мертвим, і живим, і ненародженим...». Рядок «В своїй хаті своя й правда, і сила, і воля» став фундаментом сучасної державної стратегії. Поет вчить нас, що зовнішня незалежність неможлива без внутрішнього звільнення від меншовартості.

Об'єднуючи ці два твори, отримуємо чітку духовну дорожню карту: безкомпромісна боротьба із зовнішнім агресором у «Кавказі» та невпинна праця над національною свідомістю в «І мертвим, і живим...». Шевченко створив інтелектуальну зброю, яка допомагає не лише вистояти під обстрілами, а й усвідомити, за який саме світ ми боремося. Він нагадує, що Україна — це не просто територія, а простір правди, який потребує щоденного захисту й осмислення. Завдяки цим текстам ми розуміємо: нинішня війна — це

фінальний етап того протистояння, про яке Кобзар говорив ще тоді, коли світ вважав нас лише німою провінцією імперії.

Постать Тараса Шевченка є центральним елементом української ідентичності, адже він зумів перетворити етнографічні риси народу на свідому політичну та культурну волю. Яскравим прикладом такої трансформації є поема «Гайдамаки», де поет переосмислює народні перекази про стихійне повстання і створює величний епос про прагнення нації до свободи. У цьому творі етнографічна пам'ять про минуле стає основою свідомої політичної позиції, що доводить: народ — це не безлика маса, а рушійна сила історії, здатна на рішучий спротив заради своєї гідності. Описуючи боротьбу козацтва, Шевченко фактично закладає фундамент української ідентичності як ідентичності волелюбної та непокірної, де право «панувати у своїй сторонці» стає головним життєвим орієнтиром.

Як зазначає дослідниця творчості Шевченка, голова Товариства «Просвіта» Львівської політехніки Христина Бурштинська: «Шевченко став духовним батьком трьох наших революцій: Революції на граніті, Помаранчевої революції і Революції гідності. Всі, хто вважає себе частиною української нації, носять у собі його пам'ять, його могутні гени і його віру в життєдайні сили нації...»

У Ліни Костенко знаходимо максиму: «Народ шукає в геніях себе». Шевченко для нас поза простором і часом. Його любов до України була такою потужною, що змогла в мертвотному попелищі національного життя викресати іскру вогню. Силою слова й духу він урятував народ від зневіри, відчаю та духовного безсилля. Великі літературні й мистецькі твори дарують безсмертя, бо тривають у часі. Шевченко зробив нашу націю безсмертною, плекаючи й загартовуючи її духовну основу. Це дало йому право сказати: «Історія мого життя є частиною історії мого народу».

Вшанування пам'яті Кобзаря

Протягом багатьох років українська спільнота вшановувала пам'ять Кобзаря не лише традиційними покладаннями квітів до численних пам'ятників, а й через глибоке внутрішнє осмислення його заповітів, що втілювалося у щорічних березневих читаннях, наукових конференціях та урочистих академіях. У кожній родині «Кобзар» займав почесне місце поруч із хлібом та іконами, стаючи справжньою світською Біблією, за якою вчилися читати, мислити й любити рідну землю. З часом це вшанування вийшло за межі літературних вечорів і трансформувалося

у масштабні мистецькі фестивалі, театральні постановки та музичні проекти, де слово поета поєднується із сучасними ритмами, доводячи, що пам'ять про нього жива, динамічна й здатна надихати нові покоління до боротьби за свободу.

Нині традиція березневого вшанування Кобзаря перетворилася на загальнонаціональну акцію **«Шевченко закликає, Україна перемагає!»**. Ця ініціатива об'єднує сотні політиків, військових і лідерів думок, для яких читання шевченківського слова стало способом мобілізації духу. Слово поета, залишене нам у спадок, сьогодні функціонує як психологічна та ідеологічна сила, що згуртовує не лише українців усередині країни, а й світову спільноту навколо нашої боротьби. У цьому контексті березень став не просто місяцем пам'яті, а часом маніфестації нашої незламності.

Шевченківські дні тепер — це не про минуле, а про те, як його пророцтва допомагають вистояти в сьогоденні. Ми бачимо в ньому не просто генія літератури, а надійного побратима, чия присутність у культурному та візуальному просторі додає впевненості: доки з нами Кобзар, доти наша правда і наша воля залишатимуться нездоланими.

Показово, що **65-та річниця заснування Національної премії України імені Тараса Шевченка** постає не просто календарним ювілеєм, а фундаментальною віхою в історії становлення української ідентичності. Заснована у 1961 році, ця нагорода за десятиліття свого існування трансформувалася з високої державної відзнаки у справжній символ інтелектуальної незалежності та культурної стійкості нації. Вона стала мірилом таланту, що об'єднує різні покоління митців — від класиків-шістдесятників, які виборювали право на українське слово в умовах цензури, до сучасних авторів, котрі мовою мистецтва фіксують трагедії й перемоги українського народу.

Традиційне вручення премії в день народження Кобзаря підкреслює її символічний зв'язок із національним пророком, перетворюючи кожну церемонію на акт визнання тих, чия творчість формує сучасний культурний код країни. Сьогодні Шевченківська премія продовжує виконувати свою головну місію — відзначати найважливіші здобутки в літературі, кіно, музиці та візуальному мистецтві, підтверджуючи, що навіть у найважчі часи культура залишається надійним фундаментом державної суверенності.

ДОВІДКОВО

Лауреати Шевченківської премії 2025 року (Указ про нагородження підписав Президент України Володимир Зеленський):

Шевченківську премію присуджено таким митцям:

- режисер і лібретист **Василь Вовкун** — за оперу «Лис Микита», балет «Тіні забутих предків», сучасний балет «Пізнай себе!» та театральну кантату «Псалми війни!» у Львівській національній опері;
- поет **Юрій Іздрик** — за збірку поезій «Колекція»;
- художниця **Жанна Кадирова** — за персональну виставку «Траскторія польоту»;

- журналіст **Павло Казарін** — за проєкт «Воєнна журналістика» в інтернет-виданні «Українська правда»;
- майстри петриківського розпису **Валентина Карпець-Єрмолаєва, Андрій Пікуш, Марія Пікуш та Наталія Рибак** — за мистецький проєкт «Петриківський розпис: відстоюючи ідентичність»;
- скрипалька **Богдана Півненко** — за концертні програми 2019–2024 років;
- режисер і сценарист **Олександр Санін**, оператор **Сергій Михальчук**, композитор **Алла Загайкевич** — за художній фільм «Довбуш»;
- композитор **Олександр Шимко** — за сакральну містерію «Віри» для мішаного хору, автентичних голосів, сопрано та симфонічного оркестру.

Сьогоднішня присутність Шевченка в освітньому просторі позбулася колишнього академічного офіціозу й перетворилася на живий діалог поколінь. Для сучасної молоді вивчення його творчості — це не просто виконання навчальної програми, а пошук відповідей на виклики історії. У школах та університетах постать Кобзаря стає центром проєктів, де класична поезія переплітається із сучасними технологіями, музичними каверами та цифровим мистецтвом. Вшанування Шевченка в закладах освіти сьогодні — це не заучування біографії, а формування критичного мислення й національної гідності. Проведення конкурсів під час сирен та в умовах дистанційного навчання лише підкреслює нашу стійкість. Коли школяр у прифронтовому місті читає «І на оновленій землі врага не буде, супостата...», це стає актом найвищого спротиву. Таким чином освітня система не просто передає знання, а виховує покоління, для якого Шевченкове слово є внутрішнім орієнтиром, що допомагає відрізнити правду від маніпуляцій і берегти вогонь свободи у найскладніші часи.

Особливу роль у цьому процесі відіграють масштабні інтелектуальні змагання, що збирають тисячі учасників з усіх куточків країни та з-за кордону. **Міжнародний мовно-літературний конкурс учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка** давно став значно більшим, ніж просто перевірка знань. У часи війни він перетворився на майданчик для висловлення громадянської позиції. Творчі роботи учасників — це щирі роздуми про свободу, боротьбу й майбутнє України, де цитати Кобзаря стають основою для аналізу подій сучасності. Кожне есе чи вірш молодого покоління засвідчує: ми не лише пам'ятаємо поета, а й продовжуємо його справу, утверджуючи державну мову та національні цінності.

Не менш важливим є **Всеукраїнський конкурс учнівської творчості**. Він стимулює молодь до глибокого дослідження історичних паралелей і культурних зв'язків. В освітніх закладах Шевченко постає символом креативності: учні створюють буктрейлери за його творами, ведуть «сторінки Кобзаря» у соціальних мережах та організовують мистецькі перформанси. Такий підхід робить постать поета близькою й зрозумілою, руйнуючи

бар'єр між «класиком із підручника» та сучасною молоддю.

У січні 2026 року проведено ХХV *Всеукраїнський конкурс учнівської творчості у номінаціях «Література» та «Історія України і державотворення»*. Учасниками стали учні 5–11 класів закладів загальної середньої та позашкільної освіти, а також студенти закладів професійної освіти. Темою цього річного конкурсу стали слова Тараса Шевченка з поеми «Гамалія»: «Огонь запеклих не пече». У своїх роботах учасники розкрили ідеї патріотизму, стійкості та незламності українського народу, боротьби за свободу й незалежність держави, внеску кожного громадянина в цей процес, взаємопідтримки й згуртованості у складні часи, а також героїчних постатей минулого й сучасності.

Підсумок

Тарас Шевченко перестав бути для нас лише літературним класиком. Він перетворився на живий маніфест, на духовну броню, що захищає українську ідентичність від найзапекліших атак. Від понівечених пам'ятників, обкладених мішками з піском, до дитячих творів на всеукраїнських конкурсах — усюди ми бачимо присутність Кобзаря як активного учасника нашої боротьби. Його постать сьогодні — це точка збору для всіх, хто вірить у перемогу правди над силою, світла над темрявою.

Мистецькі виставки та освітні ініціативи доводять: кожне нове покоління українців знаходить у його словах власний, актуальний зміст. Шевченко вчить нас не просто виживати, а перемагати, зберігаючи людяність і вірність ідеалам. Сьогодні, коли Україна знову проходить крізь горнило випробувань, пророчі рядки Кобзаря нагадують: шлях до волі тернистий, але саме він вартий того, щоб ним іти. Захищаючи Шевченка, ми захищаємо себе — своє минуле, своє теперішнє і своє майбутнє, ту саму «сім'ю велику, вольну, нову», про яку він мріяв і яку ми нині виборюємо для прийдешніх поколінь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агавердієва Т. Мобілізує та захищає: чому Тарас Шевченко є символом незламності України. URL: <https://viche.ck.ua/talnivshhina/mobilizuye-ta-zahyshhaye-chomu-taras-shevchenko-ye-symvolom-nezlamnosti-ukrayiny/>
2. Бурштинська Х. Шевченко і праведна війна України. URL: <https://lpnu.ua/news/shevchenko-i-pravedna-viina-ukrainy>
3. Лауреати Шевченківської премії. URL: https://kyivdailypost.com/en/ukraine/id-800/?utm_source=chatgpt.com
4. Про підсумки Всеукраїнського конкурсу учнівської творчості у номінаціях «Література», «Історія України та державотворення»: наказ Управління освіти і науки Черкаської обласної державної адміністрації від 23 січня 2026 № 11.
5. Фото. URL: <https://naurok.com.ua/prezentaciya-zavzhd-suchasniy-shevchenko-494764.html>;

Інформацію підготувала **Катерина Криворот**